

Door Henk Jongsma

Met een pen?

Inleiding

In de supermarkt loop ik met een boodschappenbriefje. Handig, vind ik. En dat vinden veel mensen. Maar ik zie ook veel mensen achter hun telefoon aanlopen.

Als ik iets moet onthouden, een klusje, een boodschapje, schrijf ik dat meestal even op. Vaak op een los papiertje. Handig? Nou, niet echt. Want lang niet altijd heb ik een papiertje bij de hand of dan doet die pen het weer niet. En bovendien – al die losse papiertjes ... Dan is een telefoon toch makkelijker. Ik ken iemand die zegt: ik schrijf het op en dan doe ik het papiertje weg. Want wat je eenmaal hebt opgeschreven vergeet je niet. Maar of dat nou voor iedereen geldt?

Wel, daar gaat deze lesbrief over: schrijven met de hand en waarom dat zo belangrijk zou zijn.

En je kunt kiezen: als je deze opdrachten print, kun je ze lekker met de pen invullen. Maar je kunt ook voor of achter je scherm gaan zitten en zo je opdrachten uitwerken. Aan jou de keus!

Opzet van deze lesbrief

- Je leest de uitgangstekst en noteert de betekenis van wat minder bekende woorden en woordgroepen (opdracht 1).
- Je maakt vier opdrachten over tekstopbouw (opdracht 2 t/m 5).
- Je schrijft een korte samenvatting van de uitgangstekst (opdracht 6).
- Je zoekt naar verbanden in de tekst (opdracht 7).
- Je zoekt de gebruikte argumenten in de tekst (opdracht 8 en 9).
- Je bepaalt de tekstsoort (opdracht 10).
- Je schrijft een brief over het belang van een goed handschrift (opdracht 11).

Uitgangstekst

De toekomst van het handschrift

1 *Handgeschreven*. Het brengt dezelfde associaties met zich mee als *zelfgebakken*, waarbij je al snel denkt aan begrippen als aandacht, moeite, zorg en persoonlijk. Het zijn de uitzonderingen op de regel in een wereld van drukdrukdruk en massaproductie. Daarom prijken er op krijtborden in hippe restaurants en koffiebars steeds vaker handgeschreven lattes en zeewierburgers, en is zelfs snackbarketen FEBO overgestapt op een handgeschreven letter in zijn huisstijl.

2 De handschriftletter helpt het verhaal van 'dagverse kwaliteit en klassiek vakmanschap' te vertellen, zo legt FEBO uit in het *Vakblad voedingsindustrie*. Maar handgeschreven tekst is meer dan een relict van voorbijgaande tijden, handig ingezet voor marketingdoeleinden. Steeds meer wetenschappelijk onderzoek wijst erop dat schrijven de toekomst heeft. Met de hand schrijven heeft voordelen die het typen ontbeert. Zo helpt het de ontwikkeling van hersenen. Hoe zit dat precies? En in hoeverre doet het onderwijs hier zijn voordeel mee?

3 Met de hand leren schrijven is een van de moeilijkste vaardigheden die een kind leert, zegt Jeanette Sies-Nijholt. Zij heeft een praktijk voor handschriftverbetering, waarin ze kinderen en volwassenen helpt die moeite hebben met een leesbaar handschrift. 'Want als je moeite hebt met het schrijven, kun je je minder goed op de inhoud concentreren. Dat zet je op achterstand op school.' En daarnaast: schrijven is leuk. 'Ik probeer dan ook altijd als eerste het plezier in schrijven terug te brengen.' Daarom maakt Sies-Nijholt bijvoorbeeld ook gebruik van spellen en creatieve opdrachten.

4 In haar praktijk ziet zij wat er allemaal mis kan gaan: hoofdletters tussen de kleine letters, verschillende schrijfrichtingen (achterover, voorover, rechtop) door elkaar, de lussen en stokken van de p en g niet onder maar op de lijn, en een verkeerde schrijfhouding: niet met de voeten op de grond, schuin voor de tafel, en zonder soepele pengreep. 'Sommige kinderen krijgen opdrachten terug van de leerkracht omdat die de tekst niet kan lezen. Soms kunnen de kinderen het ook zelf niet lezen.'

5 De oorzaak van een slecht handschrift kan een motorisch probleem zijn, maar veel vaker gaat het gewoon om te weinig oefening. 'In de onderbouw wordt nog wel aandacht besteed aan schrijven, maar in de bovenbouw wordt het vaak verwaarloosd,' zegt Aartje Schoemaker van het Platform Handschriftontwikkeling, een initiatief dat zich inzet voor het behoud van het handschrift. 'Als een kind slecht schrijft, zeggen leerkrachten vaak: "Typ het maar op de computer. Dat is makkelijker." En het idee is dat we in de toekomst toch alles typen.'

6 Het Platform Handschriftontwikkeling probeert leerkrachten te overtuigen van het tegendeel. Met een team van negen vrijwilligers – van fysiotherapeuten tot grafologen – beantwoordt het platform binnenkomende vragen over het handschrift. En dat zijn er steeds meer. Vragen gaan over nieuwe schrijfmethodes, adressen voor handschrift hulp en technische tips. Ze krijgen van scholen zelfs de vraag of ze hun kinderen nog wel moeten leren schrijven met de hand.

7 Jazeker, zegt het platform, en ze voelen zich gesteund door wetenschappelijke studies. Zo blijkt uit onderzoek dat met de hand leren schrijven kinderen helpt bij het leren lezen. Want als je schrijft, leer je de letter echt kennen. Sies-Nijholt: 'Op de computer geeft iedere toets hetzelfde gevoel aan je vingers als je hem intoetst, maar als je schrijft, heeft elke letter een eigen begin- en eindpunt, schrijfrichting en plaats op de regel.'

8 Daarnaast is het schrijven met de hand een sterk staaltje fijne motoriek en daarmee goed voor de ontwikkeling van onze hersenen. Schoemaker: 'Als je schrijft, werken zes hersengebieden razendsnel met elkaar samen. Dat van de motoriek, de taal, vormherkenning, oog-handcoördinatie, ruimtelijk inzicht en emotie.' Zo bepaalt emotie de druk waarmee je schrijft en de spanning op de spieren, en heb je ruimtelijk inzicht nodig om de ruimte in te schatten. 'Op de computer is de ruimte al ingedeeld, maar als je schrijft, moet je je krachten inschatten, afstanden overbruggen.'

9 Het proces waarbij deze vaardigheid in onze hersenen inslijt en tot een automatisme wordt, neemt jaren in beslag. 'Op je vijfde, zesde begin je heel voorzichtig met schrijven. Zo rond je twaalfde heb je vaak nog een echt kinderschrift. Pas in de jaren daarna komt de ontwikkeling naar een persoonlijk handschrift,' zegt Wim de Jong, forensisch handschriftdeskundige. 'Rond je 24ste is het schrift uitontwikkeld. Dan blijft het meestal stabiel totdat er door ziekte of ouderdom veranderingen optreden.'

10 Als forensisch schriftdeskundige onderzoekt De Jong voor civiele en strafzaken wie een bepaald document heeft geschreven. 'Wij zien schrijven als een aangeleerde beweging. Al die lettertjes en cijfertjes zijn als een motorisch programma in onze hersenen opgeslagen. Dat programma is voor iedereen uniek, net zoals een vingerafdruk; je kunt het zelden bewust veranderen.'

11 Bijvoorbeeld: handtekeningen van twee verschillende auteurs kunnen identiek lijken (in geval van vervalsing), en andersom kunnen twee teksten van dezelfde auteur er verschillend uitzien. Daarom kijkt De Jong niet naar het uiterlijk, de vormgeving van de letters, maar naar de beweging waarmee ze tot stand zijn gekomen. Door een microscoop bestudeert hij daarvoor de schrijflieden op maar liefst zestig kenmerken, onder andere op het gebied van de schrijfdruk (versnellingen en

vertragingen, de snelheid van de verbindingen), de horizontale en verticale proporties (positie van de letters ten opzichte van elkaar, ruimte binnen een letter tussen op- en neerhalen) en de bewegingsrichting.

12 Er werd al lang geleden voorspeld dat het handschrift als opsporings- en bewijsmiddel zou uitsterven, aldus De Jong, simpelweg omdat er veel meer wordt getypt. Maar die voorspelling is tot nu toe niet uitgekomen. Er wordt nog steeds heel veel met de hand geschreven, merkt hij, van de administratie van de wietplantages tot het adres op de envelop van de getypte dreigbrief.

13 Ook het Platform Handschriftontwikkeling ziet nog overal toepassingen van het handschrift: op boodschappenbriefjes, in dagboeken en op wenskaarten, maar ook bijvoorbeeld in de zorg, waar veel informatie wordt bijgehouden in zorgmappen. Oftewel: je kunt het maar beter leren, want je hebt het gewoon nog nodig als volwassene.

14 Het meest schrijven volwassenen misschien nog wel met de hand als ze aantekeningen en notities maken. Daarbij blijkt hét grote nadeel van schrijven met de hand, namelijk het tempo, juist voordelig te werken. Want wie notities met de hand maakt, verwerkt informatie beter, zo blijkt uit onderzoek uit 2016 aan de universiteit van Princeton. Door het lage tempo moet je informatie parafraseren en selecteren. Door deze actieve verwerking bleken studenten die met de hand aantekeningen hadden gemaakt, vragen beter te kunnen beantwoorden en de informatie langer te onthouden.

15 Niet alleen voor kennisverwerking, maar ook voor de productie van ideeën lijkt schrijven met de hand voordelen te hebben. Zo bleek uit onderzoek van de universiteit van Washington onder basisschoolkinderen dat ze met de hand langere opstellen schreven en meer ideeën produceerden dan met de computer. Mogelijk is het lagere tempo hierbij weer een voordeel. Schrijven gaat langzamer, dus het geeft je hersenen meer tijd om stil te staan bij de ideeën die zich vormen en – net als bij kennisverwerking – om op een abstracter niveau te denken.

16 Ook de activering van de verschillende hersengebieden en de combinatie van bewegen en denken kunnen het ontstaan van ideeën beïnvloeden en de creativiteit bevorderen. Sommige schrijvers, zoals J.K. Rowling, schrijven hun eerste versie daarom nog altijd met de hand.

17 Dit stuk is overigens wél met de computer geschreven. Maar de aantekeningen ervoor zijn met de hand gemaakt. In verbonden schrift, met beide voeten op de grond.

Naar: Irene de Pous, in: *Onze Taal*, 86ste jaargang, nummer 11, november 2017.

Opdrachten

Opdracht 1

Omschrijf de betekenis van de woorden of woordgroepen in het schema.

Alinea	Woord of woordgroep	Betekenis
1	associaties	
1	massaproductie	
2	relict	
2	marketingdoeleinden	
4	pengreep	
5	motorisch probleem	
6	grafologen	
8	fijne motoriek	
9	automatisme	
9	forensisch	
9	stabiel	
10	civiele zaken	

10	strafzaken	
11	proporties	
14	parafraseren	
15	abstracter niveau	
16	eerste versie	

Opdracht 2

- a** Begrens de inleiding van de uitgangstekst. Bij welke alinea begint het middenstuk?
- b** Welke functies heeft deze inleiding? Vul het schema in.

Functie	Ja / Nee	Uitleg (waar, in welke zinnen zie je dat?)
belangstelling wekken		
onderwerp introduceren		
hoofdgedachte naar voren brengen		
opbouw van de tekst aankondigen		
aanleiding noemen		
lezer welwillend stemmen		
iets anders, namelijk ...		

Opdracht 3

- a** Begrens het slot van de uitgangstekst. Welke alinea of alinea's reken je tot het slot van deze tekst?
- b** Welke functies heeft dit slot? Vul het schema in.

Functie	Ja / Nee	Uitleg (waar, in welke zinnen zie je dat?)
samenvatting		
conclusie		
aanbeveling		
afweging		
oproep		
iets anders, namelijk ...		

Opdracht 4

In het middenstuk kun je een aantal deelonderwerpen onderscheiden.
In welke alinea of alinea's komen de volgende onderwerpen aan de orde? Vul het in.

Onderwerp	Alinea
leren schrijven	
plezier in schrijven	
oorzaak van slecht handschrift	
kenmerken slecht handschrift	
bevordering met de hand schrijven	
argumenten voor met de hand schrijven	
voordelen van met de hand schrijven	
persoonlijk handschrift	

Opdracht 5

Niet elk onderwerp is meteen ook een hoofdonderwerp. Zoek de vier of vijf hoofdonderwerpen en verdeel op basis daarvan het middenstuk in vier of vijf delen.

Deel	Onderwerp	Alinea's
1		
2		
3		
4		
(5)		

Opdracht 6

Schrijf van elk deel in je schema in opdracht 5 een korte samenvatting. Gebruik per deel niet meer dan 50 woorden.

Opdracht 7

Tussen zinnen of delen van zinnen bestaan verbanden. Ook alinea's staan niet los van elkaar. Kortom: een tekst zit vol verbanden.

Zoek van elk soort verband zo mogelijk twee voorbeelden in de uitgangstekst. Vul het schema verder in.

Verband	Voorbeeld	Alinea
tegenstellend	1	
	2	
opsommend	1	
	2	
	3	
oorzakelijk	1	
	2	
redengevend	1	
	2	
uitleggend of toelichtend	1	
	2	
concluderend	1	
	2	
samenvattend	1	
	2	
voorwaardelijk	1	
	2	
vergelijkend	1	
	2	
doel-middel	1	
	2	

Opdracht 8

Stel dat je het belang van het ontwikkelen van een goed handschrift moet verdedigen. Dan heb je natuurlijk argumenten nodig.

Noteer alle argumenten uit deze tekst. Zet erachter om wat voor soort argument het gaat.

Argument	Soort argument	Alinea

Opdracht 9

Er zijn ook mensen die handschrift overbodig of onhandig vinden. Welke argumenten voor dit standpunt kun je uit de tekst halen?

Argument	Soort argument	Alinea

Opdracht 10

We onderscheiden vijf soorten teksten. Vaak vind je in een tekst wel elementen van meer soorten. In een beschouwende tekst, bijvoorbeeld, wordt ook informatie gegeven. Maar dat is dan niet het hoofddoel.

a Van welke tekstsoorten vind je elementen in deze tekst?

Tekstsoort	Komt wel / niet voor	Voorbeelden
informerend		
uiteenzettend		
betogend		
beschouwend		
activerend		

b Wat is het hoofddoel van deze tekst? Tot welke tekstsoort moet je hem dus rekenen?

Opdracht 11

Stel je voor dat je een erg slecht handschrift hebt en dat je daar last van hebt. En je weet wat de oorzaak is: op de basisschool is daar veel te weinig aandacht aan besteed. Schrijf een brief aan de directeur van je basisschool waarin je uitlegt wat er aan de hand is, hoeveel last je daarvan hebt en waarom het zo belangrijk is dat juist op de basisschool veel aandacht aan de ontwikkeling van het handschrift wordt besteed. Zorg ervoor dat je brief niet beschuldigend, maar juist motiverend en activerend is.

